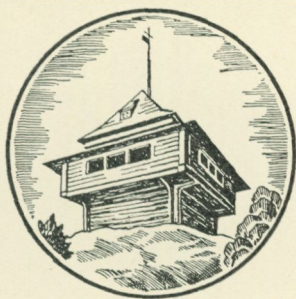

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 1938

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1938

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslagets första sida med motiv från Dalagården på Skansen efter fotografi av Olof Ekberg; sista sidan med interiörbilder från Glashyttan på Skansen efter fotografier av Ateljé Wahlberg.

Tryckt hos

Tryckeriaktiebolaget Thule, Stockholm 1938

SPECERIBUTIKEN FÖR HUNDRA ÅR SEDAN

av Marshall Lagerquist

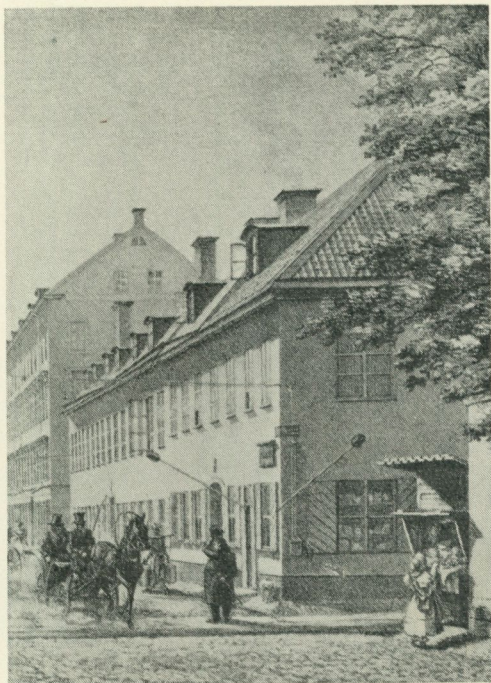
Fru Lagge, sa herr Hassel till mig häromsistens, jag är mycket nöjd med fruns son, han gör fyra strutar medan andra göra två, han kan sköta tu par vågskålar på en gång, medan andra knappast sköta ett, han har en talande tunga, som drager kunder från de andra bodarne, han är den raskaste betjent jag någonsin haft, ty allting går som ett väder för honom." Berömmet gäller tunnbindaresonen och kryddbodbetjänten Adolf Lagge, som con amore figurerar i den muntra skildringen av ett äventyr i Hagaparken i August Blanchés Hyrkuskens berättelser. Adolf ägde alla yttre företräden, hade ett ämabelt sätt och ägnade städse sin klädsel den största omsorg — han nyttjade som herreman skor om sommaren, ej som hyrkuskbokhållaren Figge Höglund stövlar — kort sagt, han var i besittning av egenskaper, som på ett förunderligt vis förmådde traktens pigor och mamseller till trägna besök i Johan Fredrik Hassels renommerade kryddbod vid Hötorget. Det var på den gamla, goda tiden, då ännu individuell betjäning av kunderna var förutsättning för en framgångsrik affärsverksamhet, då principalen hade rätt att fordra av sin förste man, att han skulle äga en ingående kännedom om kundkretsens familjeförhållanden och förmågan att lämna en underhållande relation av dagshändelserna. Mäktade han därtill använda kundens intresse för vågens utslag, kunde han gott och väl betrakta sig som ousbärlig och följaktligen berättigad att hysa en stilla förhoppning att i sinom tid få tillfälle att konser-

vera principalens änka och bliva sin egen herre, aktad ledamot i kryddkrämaresocietén och efterhand välbeställd överhetsperson i borgerskapets militärcorps. Hårt fick han emellertid arbeta för att nå sitt mål. I tolv långa år skulle han ärligt ha tjänat sin husbonde, därav fyra år som köpsven eller bodbetjänt, innan han kunde tänka på att driva egen rörelse. Dagligen skulle han i ottan befinna sig på sin plats bakom disken, och sällan inträffade fritiden förrän sent om aftonen.

Bodbetjanten, stundom av avundsamma belackare kallad bodknodd, tillhör emellertid en förgången tid liksom de otroligt välsorterade kryddbodarna. Ännu leva måhända minnesgoda stockholmare, som erinra sig den pittoreska kanonviskan i bodens dörröppning, den skräckinjagande draken över disken och de blänkande mässingsvägskålarna på sin järnställning. De minnas också rätt väl den mörka och skumma lokalen med dess innehållsrika hyllfack och obeskrivliga doft av kryddor från fjärran, sagolika länder. Den ärevördiga kryddkramhandlarsocietén i Stockholm upplöstes år 1887 och dess tillgångar överlämnades till borgerskapets gubb- och änkehus. De gammaldags kryddbodarna hade då i allmänhet försvunnit och ersatts dels med butiker för specier och delikatesser, dels med specialaffärer för kramvarorna.

I den välkända bilden av övre Drottninggatan nedanför Kungsbacken, som tecknades för hundra år sedan av Ferdinand Tollin, den oförliknelige skildraren med ritstiftet av Karl XIV Johans huvudstad, förekommer på nära håll en kryddbod, nämligen J. P. Ahlströms i bryggaren Åbergs hörnfastighet, Drottninggatan 69, bild 1. Boden har ingång från denna gata men har ett skyltfönster även åt dåvarande Barnhusträdgårdsgatan, i vilket man ser allehanda obestämbara varor. Över det yttersta fönstret åt Drottninggatan befinner sig en svartmålad trätavla, vars text ej kan läsas på bilden, men som troligtvis upplyser om namnet på bodens innehavare. Två utstickande kanonviskor, en åt vardera gatan, utmärka på ett iögonenfallande sätt förekomsten av en kryddbod i huset. Samma anspråkslösa utseende torde flertalet av Stockholms kryddbodar

Bild 1. J. P. Ahlströms kryddbod i hörnet av Drottninggatan och dåvarande Barnhusträdgårdsgatan. Detalj av en litografi efter teckning av Ferdinand Tollin 1836.

ha haft på 1830—40-talen, ty de stora skyltfönstren utan skymmande spröjsverk och de väldiga fasadskyltarna tillhöra en senare tid.

Kanonviskan eller som den populärt kallades borsten, som förr utgjorde ett karakteristiskt inslag i gatubilden, var som regel fästad i dörröppningen för att utan svårighet kunna tagas in vid stängningsdags och sättas upp, då boden öppnades på morgonen. Man har hittills ansett, att denna säregna skylt utslutande begagnades av kryddkrämarna i Stockholm, men att deras gelikar i stapelstaden Gävle ävenledes markerade sina öppna bodar på detta sätt framgår tydligt av Ferdinand Tollins teckning från 1832, återgivande denna stads huvudgata, Drottninggatan, utmed vilken åtskilliga kanonviskor paradera. Anledningen till att sagda klass av handlande begagnade kanonviskan

som skylt synes ha fallit i glömska. Den samvetsgranne skildraren av det gamla Stockholm, Claës Lundin, som var född 1825, säger uttryckligen, att "dessa borstars uppkomst har man ej kunnat uppåaga". Olika förklaringar ha emellertid gång efter annan givits, av vilka ingen med säkerhet kan sägas vara den riktiga. Som orimlig torde omedelbart kunna utmönstras den, som gör gällande, att viskan avser att framhålla det i varje väl-försedd kryddbod befintliga lagret av borstbinderiarbeten, ty det är otänkbart, att en sådan skäligen oväsentlig del av kramet skulle på detta sätt särskilt poängteras. I motsats till exempelvis hattmakarna eller tobaksspinnarna kunde kryddkrämarna på grund av varornas mångfald ej föra en skylt, som alluderade på vad som salufördes i boden. En annan förklaring, som dock ger intryck av att ha förvanskats genom att länge ha gått från mun till mun, säger, att då den gamle fältmarskalken Erik Dahlberg i egenskap av generalguvernör över Livland år 1700 försvarade Riga mot sachsarna, befunno sig bland besättningen i staden några kryddkrämare från Stockholm, vilka gjorde tjänst som kanoniärer. För sitt välförhållande vid detta kritiska tillfälle blevo de sedermera belönade med privilegiet att föra kanonviskan som bodskylt. Detta redskap tjänar som bekant till att efter varje avfyring rensa kanonröret från krutslagg och släcka glödande partiklar, så att vid omladdning skottet ej skall gå av i förtid och därvid anställa förödelse bland servisman-skapet. En annan version av den romantiska skildringen förlägger händelseförloppet till sommaren 1621, då det starkt befästade Riga belägrades och omsider intogs av Gustav II Adolf. Den säregna utmärkelsen säges också ha kommit kryddkrämarna till del 1719, då tronföljaren prins Fredrik och överstarna Baltzar von Dahlheim och Rutger Fuchs lyckosamt bemötte den ryska galärflottans strandhugg vid Baggensstaket. Det torde vara tvivel underkastat, huruvida huvudstadens kryddkrämare deltagit i aktionen än mindre fått tillfälle att visa sitt hjältemod. I varje fall har historien ej bevarat något minne därav. Frågan är, om man ej måste fränkänna dessa mer eller mindre utbroderade sägner till och med en kärna av sanning. Den för-

Bild 2. Kryddbod i hörnet av Köpmangatan och den illa beryktade Baggensgatan. Illustration till Fredmans Sång nr 55 i Carléns Bellmansupplaga.

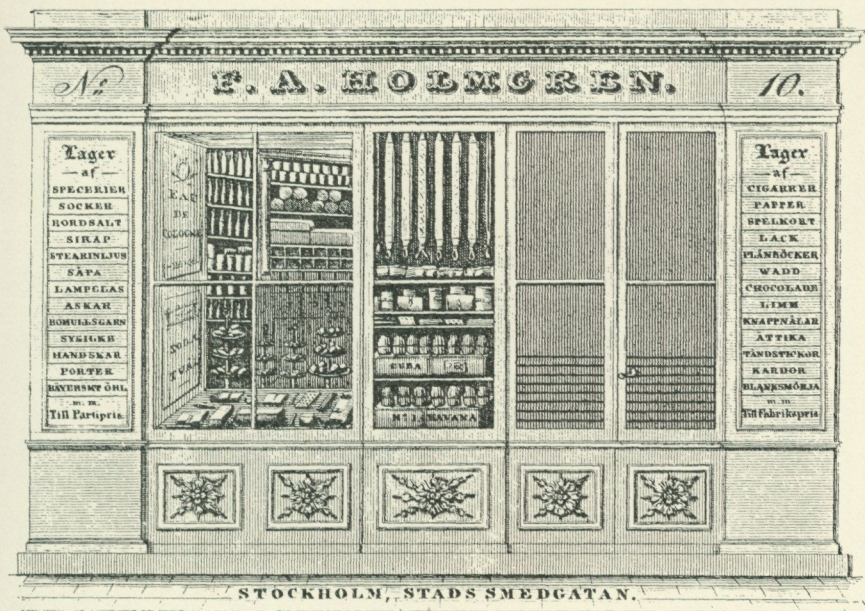

nuftigaste förklaringen torde vara, att kryddkrämarna utgjort en avdelning inom borgerskapets infanteri med uppgift att betjäna kanonerna.

För att stimulera köplusten var ett lämpligt urval av bodlagret utställt till beskådande i fönstret, som av utrymmesskäl vanligen var försett med skråbänk och hyllor i likhet med anordningen i den förut omtalade och avbildade kryddboden i hörnet av Drottninggatan och Barnhusträdgårdsgatan. Fasaden av en kryddbod i Stockholm på 1850—60-talen är återgiven på en samtida rekvisitionsnota med "Pris-Courant å Specerier i mindre partier pr Contant" från Fredrik August Holmgrens bod vid Stadssmedjegatan, d. v. s. den del av Västerlånggatan, som sträcker sig mellan Mynttorget och Storkyrkobrinken, bild 3. Fönstret saknar hyllor och det enda utrymme, som där tagits i

anspråk, är fönsterbänken, på vilken man kan iakttaga diverse varor, såsom handskar, plånböcker, spelkort, skrivpennor, askar. Omedelbart bakom denna stå på golvet fyra étagèrer med färsk frukt och vissa specier. Anmärkningsvärt är att mellan fönstret och dörren befinner sig ett inbyggt skyltskåp, som för tillfället innehåller hängslen, handskar, plånböcker, spelkort och flera sorter cigarrer, såväl i lådor som i buntar. Ett begrepp om bodens rikhaltiga sortering ge också specifikaionerna på pilast-rarna och smygpanelen samt inblicken i boden, där man ser flaskor och dalaskar i prydligt ordnade rader på hyllorna.

Kryddbodarna hade i allmänhet ingång direkt från gatan, men det förekom understundom, att boddörren på grund av lokala förhållanden var belägen i en portgång. Försäljningslokalen, boden, var avdelad genom en i vinkel uppställd disk, som beredde plats åt skrymmande förvaringskärl och större draglådor, underlättade expedieringen samt höll kunderna på behörigt avstånd från varorna i hyllfack och regaler. Med tanke på den rikhaltiga sorteringen är det antagligt, att taket i viss utsträckning togs i anspråk för upphängning av lämpliga varor, ett tillvägagångssätt, som ännu i dag tillämpas i en diversehandel på landsbygden. I taket över disken hängde också ormen eller draken, vars praktiska uppgift var att uppbära bindgarnsrullen och de talrika handvågarna och som i egenskap av bodens mascot hade att svara för god omsättning, bild 4. Det berättas, att ännu för sjuttio år sedan fanns en boddrake på sin plats i A. F. Almlöfs kryddkramhandel vid Bollhusgränden, men egendomligt nog har ej ett enda av dessa vidunder från Stockholm blivit bevarat. De ha en gång varit vanliga även annorstädes i Sverige, både i städerna och på landsbygden; den kände folklivsforskaren Hyltén-Cavallius omtalar, att under hans skoltid i Växjö på 1820-talet fanns i kryddbodarna "en ofantlig, i trä utskuren och rikt målad orm eller drake" och då artisten Mandelgren år 1865 besökte staden antecknade han, att "uti kryddbodarna såg man öfverallt öfver disken drakar utskurna i trä, målade med bjerta färger, å hvilka vigtskålarna hade sina platser". Dessa fabeldjur ha även funnits hos kryddkrämarna i Karlskrona, Borås

Preis-Courant à Specerier

den 18.
i mindre partier p^r Contant

Caffe utsmiukt godt p ^r tt	Gryu-Ris Carolina p ^r tt	Rasfin Mat p ^r tt
finare sorter "	Colindiska "	Desert "
Locker Puffinud finaste	" Sage Bruna "	Mandel Butter "
" ord. "	" Hvita "	" Söt "
" Melis fint "	" Perssage Röd "	" Krah "
" ord. "	" Hvita "	Viskon "
" Kross "	" Typierco "	Calvinplemmon "
" Fenes "	" Totates "	Canel "
" Farin "	" Perl "	Pappas Krydd "
" Muscovad "	" Manna "	" Svart "
Sirap Brun "	" Macaroni "	" Hvit "
" Mellan "	" Vermicelli "	Ingefära "
" Fin "	Mjöl Röd "	Neglicker p ^r lod
Attika Fransk p ^r k ²	Ris "	Muscott "
Svensk A ² T "	Sirap Engelsk "	Muscottblomma "
" A ² D "	" Fransk p ^r bank	Cardenamma "

Desutom alla till en väl sorterad Speciehandel hörande varor till modererade priser.

Obs. Då större partier tages lemnas Rabatt.

Bild 3. Rekvisitionsnota från Fredrik August Holmgrens kryddbod vid Västerlånggatan. Originalplåten tillhör fru Iris Ekman, Stockholm.

Bild 4. En dalkarl i handelsboden. Över disken hänger boddraken, som uppbär en handvåg. Teckning av den danske målaren Wilhelm Marstrand. Ur K. Madsens biografi över Marstrand.

och Mariestad samt i handelsbodarna på landet alltifrån Skåne i söder till Västerbotten i norr. De ha förekommit i vårt södra grannland i skepnader av fiskar och fåglar eller fantastiska korsningar dem emellan, och de ha påträffats i Tyskland och Österrike. Denna sedvänja har av allt att döma upptagits från apotekarna, som i officinens, laboratoriets eller materialkam-marens tak plägade förvara uppstoppade djur, såsom ormar, flygfiskar, bältor, krokodiler, av vilkas kött läkemedel fram-ställdes. Kryddkrämarna förde nämligen en mängd droger, som tillhörde farmakopén, och i Tyskland kallades på 1830-talet till yttermera visso en Gewürzkrämer även Droguist. I Paris till-hörde apotekarna jämte sockerbagarna och vaxljusstöparna under 1500-talets förra hälft kryddkrämarnas gille, le corps de l'épicerie. Sambandet mellan apotekarna och speceristerna är

på sätt och vis alltjämt märkbart, i det att bägge föra de kryddor, som behövas i hushållet.

På disken hade kramlådan sin plats, innehållande de tusen och en småsaker, som funnos i en välförsedd kryddbod. I övrigt upptogs utrymmet ovanpå disken av viktsatserna, papperspåsar, som uteslutande användes för kvantiteter utöver ett skålpund, och det i standardiserade format iordninggjorda strutpapperet. Claës Lundin berättar, att "kaffe, likaväl som sviskon och andra smetiga varor inlades aldrig, som numera, i omsorgsfullt tillredda paket eller snygga papperspåsar, utan invecklades i hastigt hopsnurrade strutar af löst gråpapper, som såg föga aptitligt ut".

Innanför boden låg bodkammaren, en motsvarighet till kontoret i våra dagars speceributiker, där innehavaren residerade, då han förde böckerna eller mottog engrossisternas ombud. Där hade ej sällan bodbetjanten eller boddrängen sin sovplats om nätterna, ty på den tiden med dess patriarkaliska förhållanden höll principalen sina biträden både med husrum och mat. Hur en sådan bodkammare var möblerad för hundra år sedan känna vi tack vare en inventarieförteckning, som upprättades år 1839 i samband med boutredning efter den förut omtalade kryddkramhandlaren Johan Fredrik Hassel. Vid en fönstervägg stod den höga, dubbelsidiga pulpeten med tillhörande två kontorsstolar och i närheten en kassakista av järn och en kopiepress. På pulpeten funnos två papperssaxar och fyra linjaler samt ett skrivtyg, bestående av bläckhorn, ställ med gåspennor, sandbössa och munlacksdosa. Övriga möbler i lokalen utgjordes av ett björkbord med låda i sargen, en soffa och tolv stolar med rottingsitsar, vidare en dragkista och ett klädska, bägge av ek. På en vägg hängde en karta över Europa och ett målat brevska. Bland inventarierna upptagas också tre "tågmattor", varmed troligen åsyftas de då för tiden rätt vanliga stående jalu-sierna.

Till bodinventarierna räknades även vikter, vågar, förvaringskärl och annat. Hur mycket som fanns av varje slag, framgår av ett värderingsinstrument till bouppteckningen efter den år

1843 avlidne Carl Johan Risbeck s:r, som hade haft kryddbod i hörnet av Stora Badstugatan och Kammakaregatan. I detta angivas fyra oljekantiner, tre sirupskannor av koppar, diverse mälkärl och trattar, åttio lispund järnvikter, motsvarande i det närmaste tre kvarts ton, fem skålpund mässingsvikter, tretton vågbalanser, av vilka en hade träskålar och de övriga mässings-skålar, samt tre lampor.

Ännu vid mitten av förra århundradet torde belysningen i kryddbodarna i stor utsträckning ha åstadkommits med talg- eller stearinljus, men av den anförda förteckningen framgår, att även oljelampor vid 1840-talets början voro i bruk. Dessa voro av den argandska typen med rundbrännare och förekommo i form av vägg- och bordslampor. Den för ett decennium sedan bortgångne stockholmare Johan Flodmark, vars fader på 1840-talet innehade konditori vid Köpmantorget, erinrade sig, att på väggen i den flodmarkska sockerbagareboden hängde en argandsk lampa av blankpolerad mässing. "Belysningseffekten, ehuru i och för sig rätt god, blev kanske inte överdrivet bländande i jämförelse med senare tiders förhållanden, men allmänheten var ej van vid bättre och fann det därför bra."

För kännedomen om vilka varor, som för hundra år sedan funnos till salu i huvudstadens kryddbodar, är man hänvisad till tre lagerförteckningar, vilka av sakkunniga personer upprättats åren 1839, 1842 och 1843 i samband med boutredning efter avlidna kryddkrämare. Två av dessa förteckningar ha redan i föregående sammanhang omnämnts, nämligen Hassels och den äldre Risbecks. Den tredje tillhör bouppteckningen efter Thomas Olof Björklund, som avled 1842. Denne var för övrigt fader till de framgångsrika triumvirerna Björklunds Söner, vilkas speceributik i fastigheten Regeringsgatan 20 ännu torde leva i äldre stockholmares minne. Det är en tillfällighet, att dessa tre förteckningar tillhöra bouppteckningshandlingarna, ty i regel nöjde sig boutredningsmännen med att under återopande av verkställd sakkunnig värdering av bodlagret notera den därvid erhållna slutsumman.

I det följande meddelas en sammanställning av dessa förteck-

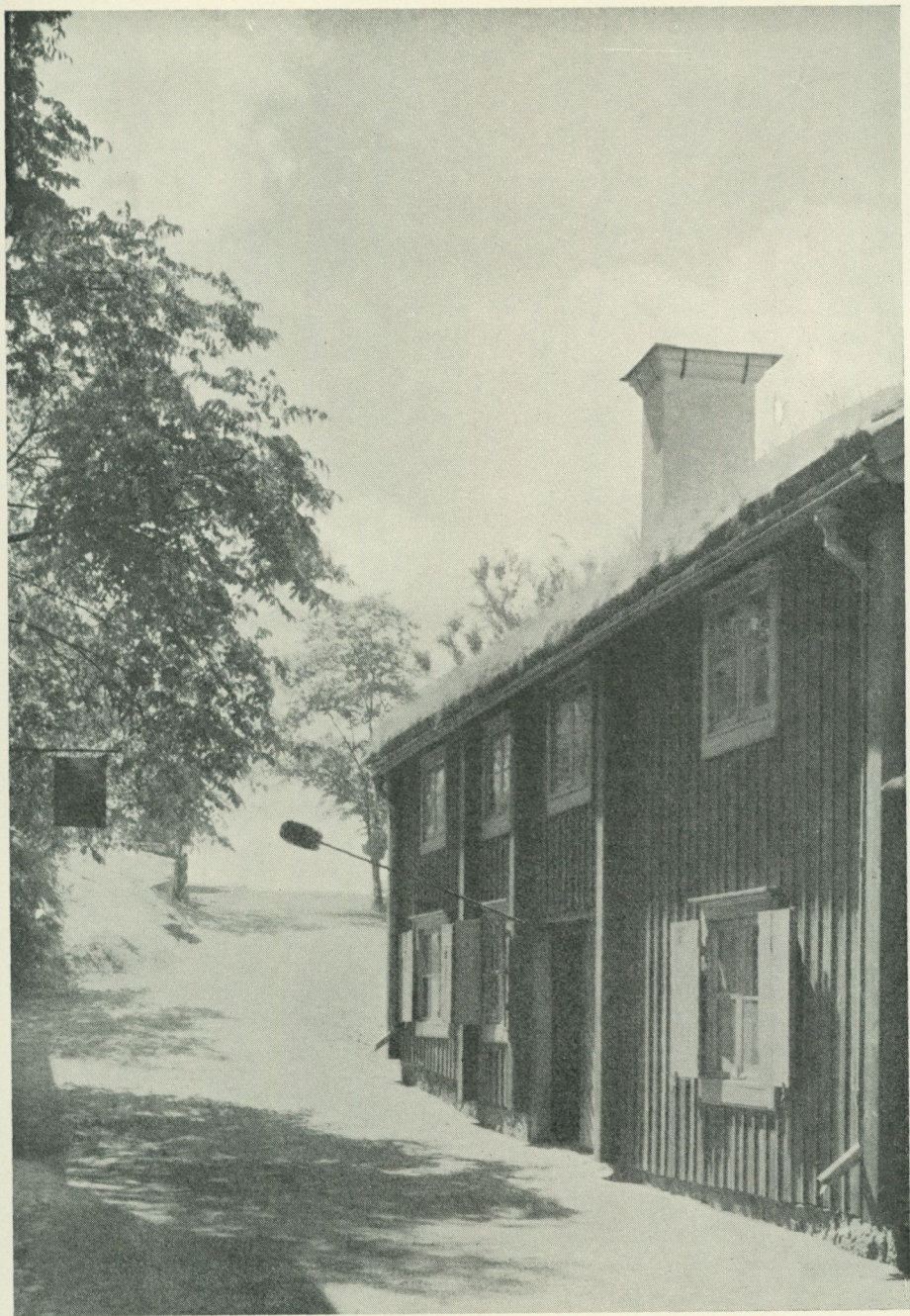

Bild 5. Skansens kryddbod, inrymd i ett hus från Bondegatan på Södermalm.

ningar, vilken upplyser om vad som salufördes i kryddbodarna omkring 1840. Samtliga varor ha dock, väl att märka, ej funnits på en gång i en och samma bod, ty sorteringen har växlat ganska betydligt. Det i Thomas Olof Björklunds kryddbod befintliga lagret har emellertid här angivits på så sätt, att utgångna eller aldrig anskaffade varor utmärkts med ett defekttecken (†). För jämförelses skull ha på ett särskilt sätt (*) betecknats de varor, som förekommo 1769 i kryddkrämaren och handelsmannen Anders Dahlgréns bod i hörnet av Storkyrko-brinken och Västerlånggatan.

*† ansjovis (i flaskor)	* kummin
holländsk	* lagerblad
marseille-	lagerbär
bruna bönor	* muskotblomma
† champinjoner	muskotnötter
choklad, sockr. o. osockr.	* nejlikor
* fikon, smyrna- (i askar)	*† pomeransknopp
† frukt, fransk, i sprit	* pomeransskal
gryn	* saffran
havre-	* svartpeppar
* korn-, hela o. krossade	vanilj
manna-	* vitpeppar
† potatis-	* körsbär, torkade
* pärl-	* lakrits
pärلسago-, ostind.	makaroner
* ris-, carolina o. ostind.	mandel
*† sago-, bruna o. vita	* bitter-
tapioka	* krak-
† honung, fransk o. svensk	söt-
† ingefära, syltad ostind.	matolja
kaffe	mjöl
brasilianskt	potatis-
† cikorie-	ris-
havanna-	* murklor
sumatra-	† nypon
katrinplommon	*† oblater
* korinter	* oliver (i flaskor)
kryddor	† ost
* anis	* edamer-
* fänkål	gloucester-
* ingefära	present-
* kanel, hel o. malen	† plommon, kejsar-
kanelknopp	päron, torkade
* kapris (i flaskor)	* russin
* kardemumma	gorron-
koriander	muskat- (i lådor)
* kryddpeppar	salmiak-
	smyrna-

SKANSENS KRYDDBOD

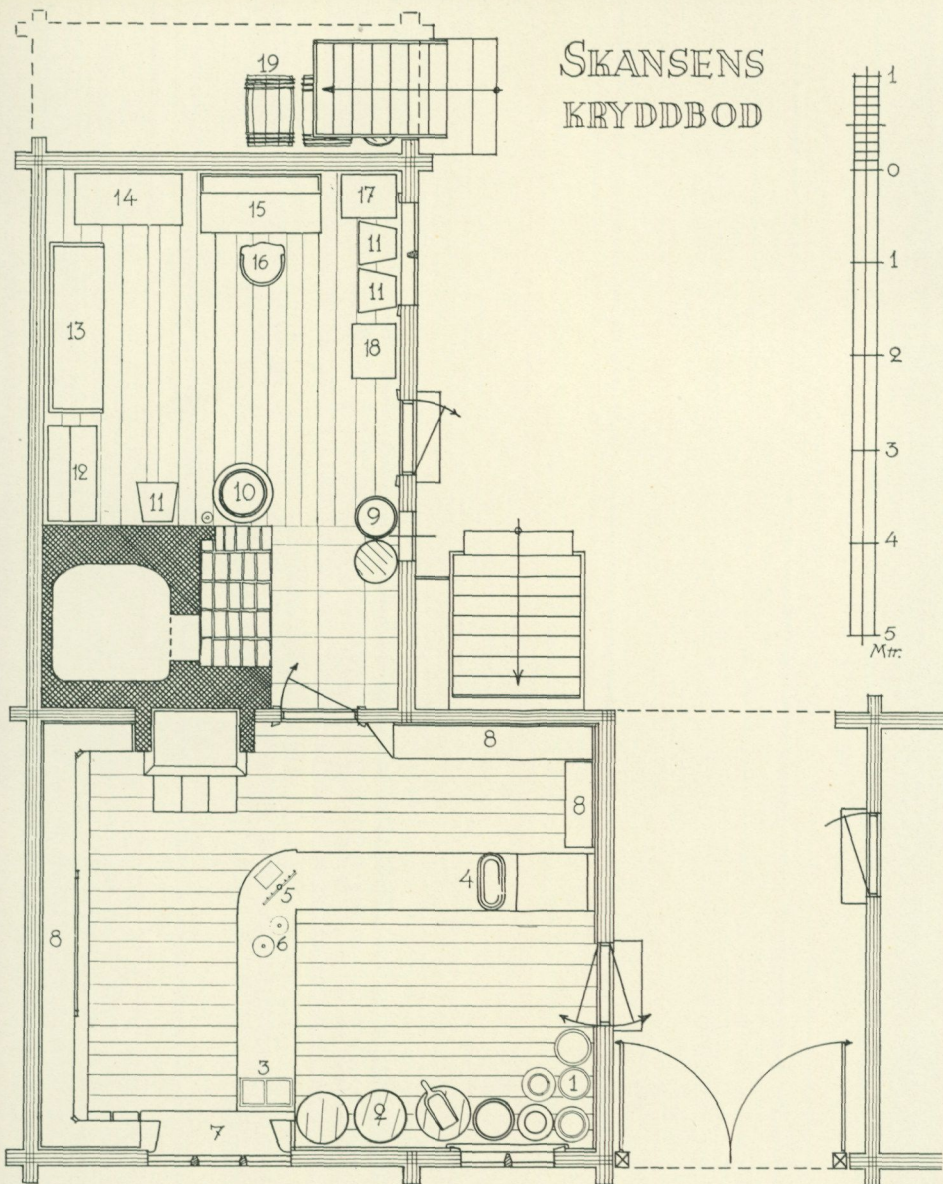

Bild 6. Skansens kryddbod. 1. Hel-, halv- och kvartsankare. 2. Laggkär för torra varor. 3. Kramlåda. 4. Dalaskar. 5. Upphängningsanordning för handvägar. 6. Snuskär. 7. Skyltfönster. 8. Hyllfack och regaler. 9. Rödfärgstunnor. 10. Siltunna. 11. Stolar. 12. Skåp. 13. Soffa. 14. Bord. 15. Skrivpulpet. 16. Svängstol. 17. Kassakista. 18. Kopiepress. 19. Tjärtunnor.

salt		* färnbock, holländsk
senap		* färnbock, kinesisk
* engelsk (i kaggar)		* färnbock, svensk
fransk (i burkar)		* galläpplen
svensk		† gulockra, fransk
* sill, holl. (i kaggar)		* gurkmeja
* sirup, tre sorter		* indigo
socker		* kimrök (i bössor)
brunt		* kopparrök
kak- o. läd-		* koschenill
* kandi-		krapp
kross-		krita, röd o. vit
melis		kromgrönt
pann-		kromgult
puder-		kugellack
* raffinad (toppsocker)		† königgelb
soja, ostind. (på but. o. krus)		* lackmus, holländsk
* sviskon, franska		* ljusockra
te		mengel
hysan-		modeblått
* kongo-		modegrönt
tju-		* mönja, engelsk
† valnötter		* orleana
vermiceller, gula o. vita		pariserblått
† vingurkor		parisergrönt
äpplen, torkade		rausgult
ärter, gröna		rödfärg (i tunnor)
ättika (på fat)		* sandel
fransk		Scheeles grönt, engelskt
svensk, två sorter		* silverglitt
		* sittgult
alun		*† smalt, engelskt
blå, engelsk o. svensk		* spanskgröna
romersk		substans
vit		terra italia
blanksmörja (i burk. o. but.)		† todtenkopf
* borax		* umbra
* buteljork, fransk		* vitriol, grön
eau de cologne (i flaskor)		* färglädor, tyska
fläckkakor		gummiarabicum
färger		† gummidragant
bensvärta		gummilacka, ljus o. mörk
bergblått		* harts, finsk
bergcinober		* hjorthorn, smuliga
* berlinerblått		* husbloss
berlinerrött		* kamfer
* blyvitt, engelskt		kammar
blåkakor		* elffenben-
bremergrönt		† frisér-
* bresilja		† genombrutna
brunockra, holländsk		horn-
* cinnober, holländsk		† krok-, med o. utan fals
† florentinerlack		† lock-
färgtoppar		* kvicksilver

Bild 7. Hyllfack och regaler i Skansens kryddbod. I hyllorna synas bl. a. prydnadskammar, eau de cologne-flaskor, paketerade ljus, spånaskar, laggade förvaringskärl, tobakspaket och porterflaskor.

Bild 8. Skansens kryddbod, sedd mot ingångsdörren.

- † lera, holländsk
 * lim från Torneå
 ljus
 † spermaceti-
 stearin-
 * vax-, skånska
 vaxstaplar
 † luktvatten
 † murkvastar
 † nagellack, svenskt
 oljor (på fat)
 * bomolja
 † hampolja
 *† linolja, holländsk
 *† rovolja
 stettinerolja
 vitriololja
 † orsten
 * penslar, franska o. svenska
 † pimpsten
 * pomada (i burkar)
 † pottaska, kalcinerad
 * puder
 * pärlsand
 † rigabalsam
 * salmiak
 * salpeter
 † shellack
 skedvatten
 skovax (i burkar)
 skursand
 * stärkelse
 svavel
 *† såpa (i hel- o. halvfjärd.)
 sältran
 * terpentin, fransk
 † Tillii droppar
 † tjärkvastar
 *† trippel, engelsk
 tvål
 finis-
 fransk
 † parfym-
 rak-
 rysk
 † silkes-, vit
 † transparent
 † venedig-, marmorerad
 * tvättsvamp
 * vinsten
 röd
 † vit
 * bladguld (i böcker)
- † bladsilver (i böcker)
 † bläckhorn av glas
 † böcker
 abc-
 katekeser
 psalm-
 glittermässing (i buntar)
 * griffeltavlor
 grifflar
 † kistebrev
 † kriter, röda o. svarta
 munlack, engelskt
 * papp
 papper
 Bikupan, holländskt
 cikorie-
 guld- o. silver-
 * imperial, holländskt
 * kardus-
 Klippans, nr 2½
 kulört-
 † köks-
 Lejonet, Klippans
 Lessebo, nr 3
 * makulatur, fyra färger
 Mariedals
 * median, tre sorter
 not-, linjerat
 Oby, nr 3
 * olifant, tre färger
 omslags-
 * post-, tio sorter
 * regal, två sorter
 rit-, svenskt velin
 * skriv-, elva sorter
 tapet-
 † sorgbrev
 † papperspåsar
 pennor
 *† bly-
 blyerts-, engelska o. tyska
 skriv-, blåbands
 skriv-, brunbands oäkta
 † skriv-, gulbands
 * skriv-, rödbands
 stål-
 * svan-
 timmermans-
 * plånböcker, röda o. svarta
 plåntavlor
 sandpärlor
 * sigillack, rött o. svart
 * skinn, kulört
 † skrivsand

Bild 9. Från invigningen av Skansens kryddbod den 10 juli 1937. Nordiska museets och Skansens styresman blir bjuden på en pris snus. Foto Dagens Nyheter.

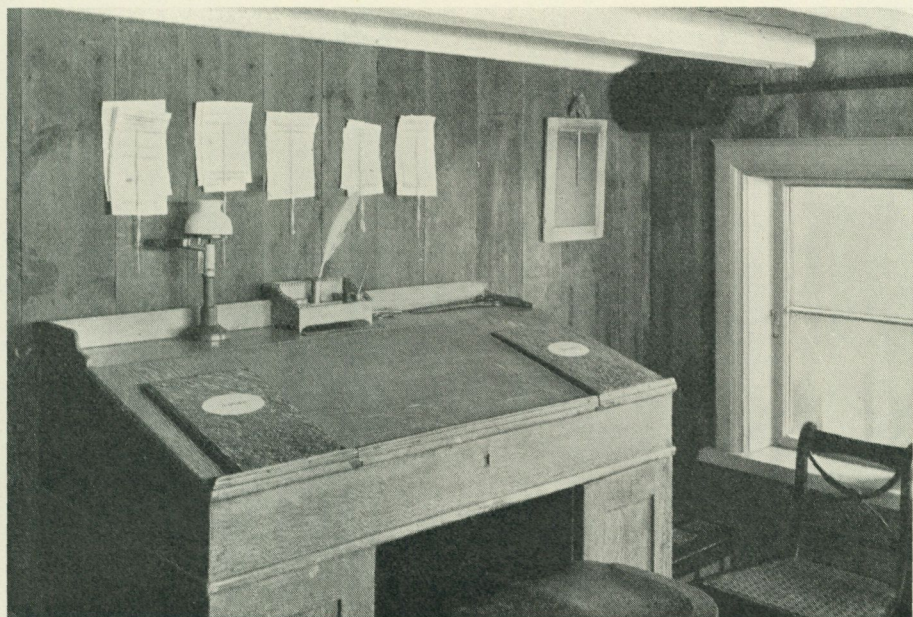

Bild 10. Skrivpulpeten i bodkammaren. På väggen fakturor samt en griffeltavla, på vilken defekten antecknades.

spel	† glas-
*† camphio-, nya o. begagn.	horn-
domino-	* metall-
* kortlekar, nya o. begagn.	† pärlemor-
* lotto-	silkes-
	tråd-
band	* knappformar
bomulls-	† knäspännen
herrhatt-, tyska	† lärft, två sorter
* kant-, av siden, tre bredd.	mösskärmar
kant-, av sidensars, tyska	† mössor
kant-, av halvsiden, tyska	kaschetter, gröna o. svarta
linne-, holländska	klädes-
möbel-, svarta	ludna
stropp-	nålar
wrest-, en bredd	* knapp-, engelska o. svenska
västgöta-	sadelmakare-
ylle-	stopp-, engelska
* benringar	sy-, rik sortering
† bindgarn	† nåletuier
* bomull, två sorter	snoddar
* fingerborgar, fyra sorter	bomulls-, vita
fingerringar	* rock-
garn	rullgardins-
* bomulls-, blekt, två grovl.	silkes-
bomulls-, oblekt	strumpstickor, tre sorter
bomulls-, fyra färger	† strumpsticksetuier
hospel-	syringar, engelska
kamel-	tråd
† ljus-	borgå-
* red-	engelsk, svart
† rött turkiskt	hälsinge-
† sefyr-	kulört
glasringar	lan
* halsduksspännen	* lärfts-, holländsk
* handskar	märk-
franska	norrlands-
† gröna	patent-
klippings-	silkes-, rysk
† lik-, svarta o. vita	sysilke
† lång-	tambur-
sämskskinns-	tysk
hattspännen	vävsilke
hyskor, snör-	ull
hårnålar	vadd, två sorter
* häktor (på ringar)	* valfiskben
* häktor, snörlivs-	vantar, bomulls-
† hängslen, två sorter	
* kantiljer	porter, svensk (på but.)
kapphakar	† seltersvatten (på krus)
karkaser	spirituosa (på but.)
knappar	† arrak, batavia-
ben-	† cognac, fransk
† frack-, förgyllda	genever

† rhum
 † viner (på but.)
 Graves
 Jerez
 Malaga
 muskatvin
 rött vin
 vitt vin

 cigarrer, Jaqué
 piphuvuden
 pipmunstycken
 pipskaft
 * rökto bak (i karduser)
 Ankaret
 † Bellman
 † Blå Papperet
 Karl XIII, Canzlers
 † Dahl Wapen
 Förgät mig ej
 Gefle Namnet
 Gefle Wapen
 Gula Lacket
 Hoppet
 Husaren (Röd Husar)
 Hvita Papperet
 Kejsarkronan
 † Knaster Hamburg
 † Kännpå
 Lord Nelson
 Luftballongen
 Malmö 5 Blå Bröder
 Mosaiken
 Norrköpings B
 Norrköpings C
 Norrköpings D
 Proberaren
 Rockles Pumpernickel
 Röda Lacket
 Röda Rosen
 † Schandeloup
 Svea
 Sveriges Wapen
 Tuppen (Röd Tupp)
 snus
 † snusdosor
 † tobaksdosor, tyska
 † tobakspungar av saffian

 † bastmattor
 borstar
 † damm-
 † hår-
 † klister-

† klädes-
 nagel-
 † panel-
 rak-
 † rykt-
 † sko-
 * tand-
 † tvätt-
 † vagns-
 dalaskar
 * härvlar
 kaggar, tre storlekar
 kardor, tre sorter
 rottingar, korta o. långa
 skrubblor
 † svinborst

 frö
 * hamp-
 * kanarie-
 † klöver-
 * lin-
 † rov-
 * senaps-

 *† bordsknivar
 † brödkorgar av plåt
 gafflar av nysilver
 † jungfrufaskor av Iergods
 † karaffiner
 *† krus, hel- o. halv-
 † mjölsilar
 † porslin
 gräddsni por
 handkannor
 * karotter med lock
 muggar
 nat tkärl
 punschbålar
 ragufat
 saltkar
 senapskannor
 smöraskar
 * sockeraskar
 soppterriner, ovala o. runda
 * spilkummar
 stekfat
 tallrikar, djupa o. flata
 * tekannor
 * tekoppar med fat
 tvål koppar
 tvättfat
 bollar av skinn
 * dosor av papp o. tenn

	elddonsflaskor		* fiskkrok, engelsk
* eldstål		*† fällknivar	
eldstålspungar		† förhydningspapp	
* flintor, finare o. grövre		† gångjärn	
fnöske		* hagel från Sala	
* fågelburar		† järnplåtar	
galoschmärken		† kakelugnsluckor	
* glasögon, tyska (i askar)		knallhattar	
halsband		† krut, tre sorter	
instrumentsträngar		*† ljussaxar	
* kratsborstar		murnubb	
* lampvekar		mässingsstift	
† leksaksfioler		* mässingstråd	
† leksakstrummor		* rakknivar	
metrevar		† rakknivsstriglar	
nattlampor		ritstift	
pärlor		* saxar	
skedar av tenn o. nysilver		skostift	
skrin, silverbeslagna		† slipstenar	
* speglar, små		* spik, sortering	
† svavelstickor		stålstift	
* urglas, engelska o. tyska		* ståltråd (på rullar)	
* urnycklar		sylar	
		† takpapp (i ark)	
* bly, engelskt o. spanskt		* tenn, engelskt	
borrar		tolknubb	
deglar, två sorter			

Med ledning av denna förteckning har det varit möjligt att till väsentlig del rekonstruera lagret i en gammaldags kryddbod, och resultatet föreligger i den bod, som förra året öppnades i Stockholmskvarteret på Skansen, bild 5—10. Dess defektlista är dock allttjämt ganska omfattande, beroende på att vissa kramvaror från 1800-talets mitt ej äro kända till utseendet. En omständighet, som emellertid i hög grad underlättat varuanskaffningen, är att många av de gamla industriföretagen antingen redan från början lagt av ett prov på fabriakens tillverkningar eller i senare tid systematiskt efterforskat de egna fabrikaten av äldre data, varigenom en för tiden typisk produkt kunnat mångfaldigas för detta särskilda ändamål. Lyckligtvis har också Nordiska museets insamlingsverksamhet under årens lopp haft en sådan inriktning, att även det till synes obetydligaste föremål införlivats med samlingarna för att kanske en gång i framtiden vara till gagn.

FRÅN LANDSKAPSMUSEER OCH HEMBYGDSGÅRDAR

EN ÖVERSIKT FÖR ÅR 1937

Kulturminnesvårdssakkunniga ha under året avlämnat andra delen av sitt betänkande, utgörande "förslag till provinsmuseernas organisation och ställning till kulturminnesvården". Förslaget går i stort sett föga utöver den riksorganisation, som tack vare lotterimedel redan i praktiken skapats under det sista decenniet. De föreslagna olika verksamhetsdistrikten motsvara i huvudsak de nu förefintliga provins- och länsorganisationernas arbetsområden. Förslaget betonar, att de lokala institutionernas fria och självständiga ställning i största möjliga utsträckning bör bibehållas.

Liksom tidigare gäller denna översikt först och främst kulturminnesmärken från yngre tid och nytillkomna museer. Det är alltså för hembygdsrörelsens mera påtagliga resultat som här redovisas, men samtidigt skall ånyo upprepas, att dessa resultat därför ej i och för sig behöva vara de väsentligaste. Beträffande denna fråga kan för övrigt hänvisas till landsantikvarie Bertil Waldéns kloka synpunkter i hans under året utgivna skrift Hembygdsvård och hembygdsvurm.

Skåne. Under sommaren har invigts Malmö museums stora nybyggnad, bild 1, uppförd som en borggårdsanläggning till det gamla Malmöhus (jämför *Fataburen* 1931, sid. 199). Det av arkitekten Carl-Axel Stoltz ritade byggnadskomplexet inrymmer tre våningar, uppdelade på museets stora huvudgrupper: det naturhistoriska museet, samlingarna av äldre konst, konsthantverk och modernt måleri samt den malmöhistoriska avdelningen, vars uppställning här utgör en fortsättning av ut-

ställningen i den gamla slottsbyggnaden. För de äldre perioderna äro samlingarna av målningar och konsthantverk samordnade i interiörsviter fram till 1800-talets senare hälft, bild 2. Stor överskådlighet med en klar rumsdistribution präglar det nya museet och underlättar det pedagogiska utnyttjandet av samlingarna.

I samband med ett allmänt sydsvenskt lantbruksmöte anordnade Kulturhistoriska museet i Lund en tillfällig utställning i juni i Malmö realskola. Utställningen hade kallats Bonde och bygd och avsåg att i populär form och i större format än vad museets permanenta utrymmen tillåta, skildra det skånska jordbrukets historia.

Skånes hembygdsförbund har som efterträdare till fil. lic. Albert Nilsson, numera knuten till Nordiska museet, anställt på tillförordnande fil. lic. Harald Olsson som sekreterare och intendent vid förbundet.

Blekinge. Hembygdsföreningar ha under året bildats i Holmsjö, Eringsboda och Spjutsbygd.

Halland. Hallandsgården i Halmstad har kompletterats med en vattensåg, "nicksåg", från Vessigebro. Inom Årstads och Faurås hembygdsförening har bildats en lokalförening för Falkenberg, som för sina samlingar fått disponera Falkenbergs gamla tullhus.

Småland. Norra Smålands fornminnesförening och Jönköpings läns hembygdsförbund ha under året sammanslagits till en gemensam organisation med det något otympliga namnet Norra Smålands fornminnes- och Jönköpings läns hembygdsförbund. Museet i Jönköping, som nu i hög grad inriktar sig på att komplettera avdelningen för småländsk järnhantering, har under året förvärvat en gammal faktorismedja från Brands-
torp.

På statlig bekostnad och under riksantikvarieämbetets överinseende har istandsättandet påbörjats av det domänstyrelsen tillhöriga gamla Remma i Norra Unnaryd. Genom Kalmar läns fornminnesförening ha två vackra väderkvarnar bevarats i Norra Møre. Rörande sockenföreningarnas byggnadsförvärv

Bild 1. Malmö museum.

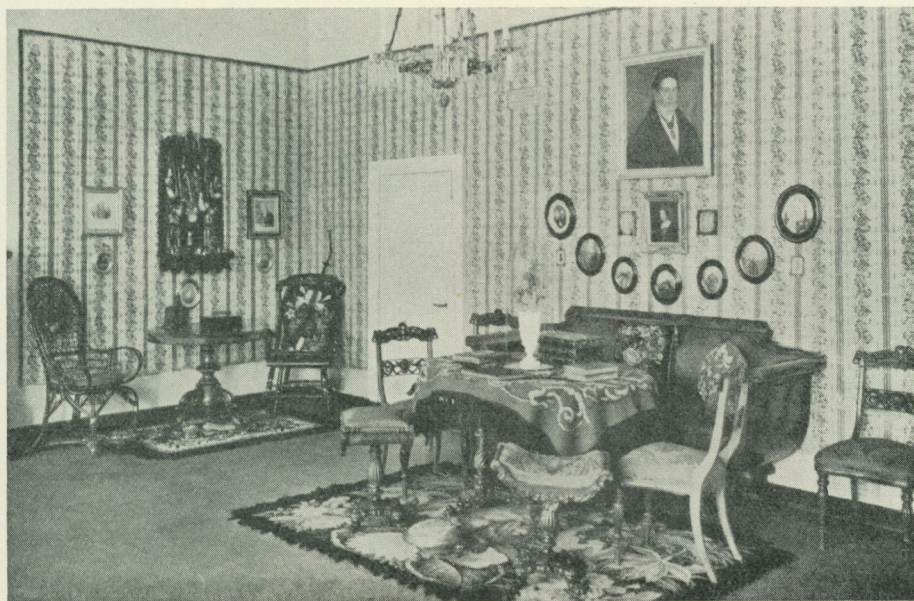

Bild 2. Borgerlig rumsinteriör i Malmö museum.

kan bl. a. nämnas, att Söderåkra hembygds-gille inköpt en man-gårdsbyggnad i Övraby, som kommer att bevaras på sin plats. Vena hembygdsförening har förvärvat en byggnad för flyttning till sin hembygdsgård. Kärda hembygdsförening har flyttat och återuppfört en ryggåsstuga på en tomt invid kyrkan.

Nya hembygdsföreningar ha bildats i Bäckseda, Flisby, Kärda, Marbäck, Reftele och Öja.

Gotland. Genom bidrag från enskilt håll och genom an-slag ur Gotlandsfonden har Föreningen Gotlands fornvänner under året inköpt det av eld 1936 härjade stenhuset "Visby börs" i Visby. För byggnadens konservering ha erhållits lotte-rimedel. Till föreningen har som gåva överlämnats ruinen av den s. k. Ala kastal. Genom medel ur Gotlandsfonden har för-eningen också kunnat rädda ett litet hus i bulverkskonstruktion beläget på Klinten i Visby.

Kulturhistoriska museet i Bunge har under året övertagit och fortsatt reparationen av den s. k. Strandridaregården vid Kylej. Bro kvarn i Färö socken har också förvärvats och iståndsatts av museet.

Bohuslän. Lane-Ryrs socken har som gåva erhållit en samling föremål, belysande bohag och arbetsliv i socknen. Till förvaring av samlingarna har museet uppfört en mindre musei-byggnad. Styrso sockens hembygdsförening har bildats under året och planerar ett hembygds-museum, vartill föreningen redan äger en ryggåsstuga. Som början till ett båtmuseum i Lysekil har föreningen Vikarvet förvärvat några båtar. Detta initiativ är av allmänt intresse, då tillvaratagandet av de olika båttyper som förekomma landet runt, hittills varit synnerligen försum-mat.

Västergötland. Efter med. dr G. de Frumerie och hans maka konstnärinnan Agnes de Frumerie har Västergöt-lands fornminnesförening erhållit som donation fastigheten Åsåborg vid Hindås med inventarier och konstverk jämte medel till samlingarnas omvårdnad.

Under året ha bildats Gamla Lödöse fornminnes- och hem-bygdsförening och Karlsborgs hembygdsförening.

Östergötland. I Ydre har bildats en hembygdsförening, som också har jakt- och fiskevård på sitt program. Både denna förening och Mjölby hembygdsförening ha under året påbörjat uppförandet av hembygdsgårdar. Ydreföreningens gård är belägen vid Ukreda i Sunds socken, den andra föreningen har som tomtplats fått upplåten Kvarnholmen i Svartån. Till Ydreföreningen har Nordiska museet överlåtit en loftbod i Gerarp, Tidarsums socken.

Södermanland. Södermanlands hembygdsförbund har från och med nyåret 1938 utsett fil. lic. Ivar Schnell till landsantikvarie för landskapet med stationsort i Nyköping. Av onämnd donator har Östra Södermanlands kulturhistoriska förening erhållit 50.000 kr. att fritt disponeras för föreningens verksamhet. Vingåkers hembygdsförening har under året restaurerat det av sten uppförda spannmålmagasinet vid kyrkan och har där utställt sina samlingar.

Under de båda sista åren ha hembygdsföreningar bildats på följande orter: Flen, Floda, Frustuna, Hölö, Julita, Mellösa samt för Trosaorten och Trosa-Vagnhärad.

Närke. Föreningen Örebro läns museum har i samband med museets 50-årsjubileum såsom gåva av ägarna till Dohna-fors egendom emottagit den märkliga och av forskningen sedan länge observerade och studerade Kullängsstugan i Askersunds landsförsamling, bild 5. I donationen ingår ett mindre jordområde och byggnaden kommer att kvarstå på platsen.

Kumla-Hallsbergs hembygdsförening har flyttat till sin hembygdsgård en stallbyggnad från Kärstahult i Kumla. Till tomt i Stommens ekäng har Viiby hembygdsförening flyttat den s. k. Odensvistugan. Norra Vättersbygdens hembygdsförening har i Stadsparken i Askersund uppfört en kopia av en under Skyllbergs bruk lydande nubbsmedja från Ladängen i Lerbäck. Väster-Närkes hembygdsförening har vid Högen i Edsbergs socken nära Fjugesta inköpt tomt för sin planerade hembygdsgård, till vilken föreningen redan äger en stallbyggnad och en bod i Kvistbro.

Västmanland. Den av Västerås stad till Västmanlands

fornminnesförening överlämnade s. k. Skarprättargården från G:a Bryggerigatan har uppförts på friluftsmuseet vid Vallby, där den fått sin plats i "stadskvarteret" vid Tenngjutaregården. Museet har som gåva av Lillhärads församling också erhållit manbyggnaden från dess gamla komministergård. Byggnaden utgöres av en parstuga från 1750.

Köpings museum har i närheten av sin gammelgård i Karlbergsparken uppfört det Dandernellska repslageriet, som sedan länge varit i museets ägo. I byggnaden, som härstammar från 1864, är även inrymd en liten handelsbod. Ervalla hembygds- och folkbildningsförening har under året flyttat till sin hembygdsgård en tvåvåningsbyggnad från Sjöboda.

U p p l a n d. Uppsala stad har reserverat tomt för ett planerat uppförande av ett landskapets centralmuseum. En utredning om byggnadskostnaderna är igångsatt. Den i en föregående översikt omtalade restaureringen av Linnéhuset i Uppsala har nu slutförts och byggnaden har åter öppnats som Linnésällskapets museum. Inredningen avser att i möjligaste mån ge en bild av hur Linné och hans familj hade det, varvid man utgått från att familjen huvudsakligen disponerat den undre våningen och husfadern den övre för sitt arbete och sina samlingar.

I Solna har ett hembygdsmuseum inretts i det 1724 uppförda falkenerarbostället vid kyrkan. Hembygdsmuseerna i Söderby-Karl och i Häverö ha invigts under året; det förra utgöres av en nyuppförd stenbyggnad. En ny hembygdsförening har bildats i Färentuna.

V ä r m l a n d. Nors hembygdsförening har till hembygdsgård förvärvat manbyggnaden på Malma herrgård. Hembygdsgårdarna i Ö. Ullerud och Karlanda ha invigts under året. I Sunnemo har förvärvats en i närheten av kyrkan belägen gammal körarstuga, som skall bevaras som församlingshem och hembygdsgård.

D a l a r n a. Sekreteraren och verkställande ledamoten i Dalarnas forminnes- och hembygdsförbund rådman Karl Trotzig har med 1937 års utgång avgått från sin tjänst. Rådman Trotzig, som 1925 blev förbundets sekreterare och några år där-

Bild 3. "Skogen", utställning av skogsbruk i Hälsinglands museum. Foto H. Gradén.

Bild 4. "Havet", utställning av fiske i Hälsinglands museum. Foto H. Gradén.

efter också föreståndare för Dala fornsal, har nedlagt ett synnerligen mödosamt och energiskt arbete för kulturminnesvården i Dalarna. Till hans efterträdare har som landsantikvarie och intendent för Dala fornsal utsetts förste amanuensen vid Nordiska museet fil. kand. Svante Svärdström. Under året har Dala fornsal gjort en rad värdefulla förvärv av verkstäder och redskapsuppsättningar, hörande till de olika socknarnas binärningar.

Gagnefs minnesstuga har under året kompletterats med förvärvet av en kornlada, daterad 1710, från Skallbodarnas fäbod. Husby hembygdsförening har på sin tomt i Skinnarbacken uppfört en mangårdsbyggnad från Starbäcksbo samt en bagarstuga och en lada. Norrbärke hembygdsförening har i Smedjebacken inköpt en tomt som plats för den planerade gammalgården. I Nås socken ha kommunalfullmäktige tillsatt en hembygdskommitté, som beviljats anslag för att anskaffa en hembygdsgård för socknen.

Gästrikland. Hamränge hembygdsförening har till sin tomt i Bergs by överflyttat en tidigare omtalad mangårdsbyggnad från Sundsmar. Furuviksparken vid Gävle har förvärvat en äldre mangårdsbyggnad från Vista i Öster Färnebo. Byggnaden, som kommer att användas som gästgivargård, har helt kvar sin gamla exteriör och kommer delvis även till det inre att bibehållas oförändrad. För en planerad friluftsanläggning har parken även förvärvat den sista kvarstående fiskarstugan i Vitgrunds fiskeläge.

Hälsingland. Hälsinglands museum i Hudiksvall har under året invigts i sina nya lokaler i f. d. Hälsingebankens hus, som genomgått en grundlig om- och tillbyggnad. Det nya museet betecknar det definitiva genombrottet av de nya utställningsprinciper, som sakta arbetat sig fram i tillfälliga expositioner alltifrån jubileumsutställningen i Göteborg 1923, men som först de allra sista åren fått en mera genomförd tillämpning i de permanenta museiuppställningarna. De näringshistoriska samlingarnas gruppering framgår av rubrikerna "Jorden", "Skogen", bild 3, "Berget", och "Havet", bild 4. Andra avdel-

Bild 5. Kullängsstugan, Askersunds landsförsamling, Närke. Foto Nordiska museet.

Bild 6. Hägengården i Glommersträsk, Arvidsjaurs socken, Norrbotten.
Foto R. Odencrants.

ningar åskådliggöra bondehemmets konstnärliga utsmyckning och hushållets dagliga sysslor.

Hanebo hembygdsförening har som gåva erhållit en vacker gård i Horga by och hembygdsföreningarna i Gnarp och Bergsjö ha till sina hembygdsgårdar flyttat och uppfört byggnader från resp. Daniels i Frästa och från Östigården. En gemensam hembygdsförening har bildats för Högs och Ilsbo socknar och även i Los har tillkommit en ny hembygdsförening.

Å n g e r m a n l a n d. Gideåvallens skolkhus från Gideå socken har under året flyttats till Murberget i Härnösand. Byggnaden, som härstammar från 1840-talets mitt, kommer att inredas som skolmuseum. Friluftsmuseet har under året som gåva erhållit den gamla Åströmska bokhandelns hus vid Körmangatan, en tvåvåningsbyggnad av trä i nyklassicistisk stil. Byggnaden, som under året rivits, kommer att på Murberget ingå i det vid rådhuset planerade stadskvarteret.

Nybildad under året är Ådalslidens hembygds- och turistförening, som förvärvat Pelle Molinsstugan för ett minnesmuseum. Nordingrå hembygdsförening har förvärvat en större mangårdsbyggnad, som är under uppförande vid kyrkan.

N o r r b o t t e n. Norrbottens läns hembygdsförening har till landsantikvarie och intendent vid läns museet i Luleå antagit amanuensen vid Nordiska museet fil. lic. Reinhold Odencrants.

Under året har bildats Arvidsjaursbygdens hembygdsgille, som bl. a. genom anslag från kommunen förvärvat Hägengården i Glommersträsk med mangårdsbyggnad, kornbod och loftbod, bild 6. Boden-Överluleå hembygdsgille har erhållit den gamla tingsbyggnaden i Överluleå, som sålunda för framtiden kan bevaras i samband med kyrkan och kyrkstugorna. Under året har bildats Jukkasjärvi sockens hembygdsgille med säte i Kiruna.